

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 336.2

Половинко Богдан Сергійович

аспірант

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Polovynko Bohdan

Postgraduate Student of the

V.N. Karazin Kharkiv National University

ORCID: 0000-0003-0592-941X

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ФІНАНСОВО-
БЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН У РОЗВИТКУ РЕГІОНУ: ДІЯЛЬНІСНО-
ЛОГІСТИЧНИЙ ПІДХІД**

**THEORETICAL-METHODICAL UNDERSTANDING OF FINANCIAL
AND BUDGETARY RELATIONS IN THE DEVELOPMENT OF THE
REGION: OPERATIONAL AND LOGISTICS APPROACH**

***Анотація.** Актуальність питання формування системної парадигми використання фінансово-бюджетних інструментів для забезпечення розвитку регіону обумовлена необхідністю відновлення економіки України в умовах негативних очікувань подальшого розгортання кризових явищ. Дослідження спрямоване на розробку теоретико-методичної основи формування механізму фінансово-бюджетних відносин у розвитку регіону на принципах діяльнісно-логістичного підходу. В статті визначено, що розвиток – це незворотній, закономірний та цілеспрямований процес змін об'єкту, у результаті якого покращуються його якісні та кількісні характеристики, підвищується рівень стійкості в умовах невизначеності і глобальної нестабільності, еволюційний перехід до нового, прогресивного стану. Встановлено, що основною характеристикою регіону є його*

цілісність, що дозволяє визначити дане поняття як цілісну господарську систему як частину території держави, що виокремлена за певними ознаками в самостійну адміністративно-правову одиницю, функціонування якої свідомо спрямовується на відновлення стійкого економічного зростання, забезпечення соціального розвитку та екологічної безпеки, координується шляхом саморозвитку, ефективної організації та структуризації. Обґрунтовано, що ключовим поняттям у системі регіонального розвитку, яке дає вихідне уявлення про певні регуляторні заходи, спрямовані на подолання внутрішньої нестабільності та зовнішніх глобальних загроз для досягнення цілей соціально-економічного розвитку територій держави, є фінансово-бюджетні відносини. Встановлено, що відновлення економіки України та подолання наслідків глобальної нестабільності як в економічній, так і соціальній сферах можна забезпечити фінансово-бюджетними інструментами на принципах діяльнісного-логістичного підходу, перевагою якого є отримання комплексного уявлення про результати їх використання та вирішити питання оптимізації розподілу фінансових ресурсів за напрямками використання для досягнення довгострокового успіху, зокрема в сфері регіонального розвитку.

Ключові слова: розвиток, регіон, фінансово-бюджетні відносини, діяльнісно-логістичний підхід.

Summary. *The relevance of the issue of forming a systemic paradigm for the use of financial and budgetary tools to ensure the development of the region is due to the need to restore the economy of Ukraine in conditions of negative expectations of the further development of crisis phenomena. The research is aimed at developing the theoretical and methodological basis for the formation of the mechanism of financial and budgetary relations in the development of the region based on the principles of the activity-logistics approach. The article*

defines that development is an irreversible, regular and purposeful process of object changes, as a result of which its qualitative and quantitative characteristics are improved, the level of stability in conditions of uncertainty and global instability increases, and the evolutionary transition to a new, progressive state. It was established that the main characteristic of the region is its integrity, which allows defining this concept as a complete economic system as part of the territory of the state, which is separated according to certain characteristics into an independent administrative and legal unit, the functioning of which is consciously aimed at restoring sustainable economic growth, ensuring social development and environmental safety, coordinated through self-development, effective organization and structuring. It is substantiated that the key concept in the system of regional development, which provides an initial idea of certain regulatory measures aimed at overcoming internal instability and external global threats to achieve the goals of socio-economic development of the state's territories, is financial and budgetary relations. It has been established that the recovery of Ukraine's economy and overcoming the consequences of global instability in both the economic and social spheres can be ensured by financial-budgetary instruments based on the principles of the activity-logistics approach, the advantage of which is to obtain a comprehensive picture of the results of their use and to solve the issue of optimizing the distribution of financial resources areas of use to achieve long-term success, in particular in the field of regional development.

Key words: *development, region, financial-budgetary relations, activity-logistics approach.*

Постановка проблеми. Наслідки глобальної нестабільності як в економічній, так і соціальній сферах кардинально змінюють уявлення щодо ролі та місця фінансово-бюджетних відносин в системі регіонального розвитку. Дослідження фінансово-бюджетних відносин, підходів до

регулювання розвитку територій та інструментів досягнення поставлених цілей регіонального розвитку мають базуватися на опрацюванні характеристик і особливостей соціальних та економічних процесів в регіонах, сутності фінансово–бюджетного регулювання, що дозволяє зрозуміти глибинне значення і роль фінансово–бюджетних відносин. Проблемна відсутності системної парадигми використання фінансово–бюджетних інструментів для забезпечення розвитку регіону в умовах необхідності відновлення економіки України та негативних очікувань подальшого розгортання кризових явищ потребує нагального вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню регіонального розвитку, у тому числі питань економічної нестабільності та загострення соціальних проблем, присвячено наукові роботи як вітчизняних, так і закордонних авторів, зокрема: С. Варналій [1], Б. Данилишин [2], М. Долішній [3], R. Boschma [4], R. Camagni [5], T. Herrschel [6] та ін. Сутність фінансово–бюджетного регулювання в контексті досягнення цілей регіонального розвитку розкрито в роботах І. Чугунова [7], В. Асікгоз [8], Т. Крукун [9].

Формулювання цілей статті. Метою статті є розробка теоретико–методичних основ формування механізму фінансово–бюджетних відносин у розвитку регіону на принципах діяльнісно–логістичного підходу.

Виклад основного матеріалу. З метою обґрунтування понятійно–категоріального апарату формування механізму фінансово–бюджетних відносин у забезпеченні розвитку регіону доцільно розглянути наукові підходи до розуміння понять «розвиток» та «регіон». В наукових публікаціях поняття «розвиток» використовується для характеристики проблем, що відносяться до соціально–економічних об'єктів, а саме: підвищення їх економічної конкурентоспроможності, реагування на зміни зовнішнього середовища, подолання перешкод у соціальних відносинах та інше. Однак, поняття «розвиток» часто приймає невизначений, а іноді й

суперечливий характер. З точки зору аналізу його термінологічних визначень важливо розуміти сутність та структуру цього процесу. Вкажемо, що незважаючи на існування різних концептуальних підходів до розуміння даного поняття їх об'єднує трактування розвитку як певної сукупності кількісних та якісних змін, що відповідають структурним характеристикам систем, основними характеристиками яких є необоротність, закономірність еволюційних змін та націленість на новий якісний рівень [1].

На основі дослідження сутності та характеристики розвитку можна розвинути наявні трактування даного поняття. Отже, розвиток – це незворотній, закономірний та цілеспрямований процес змін об'єкту, у результаті якого покращуються його якісні та кількісні характеристики, підвищується рівень стійкості в умовах невизначеності і глобальної нестабільності, еволюційний перехід до нового, прогресивного стану. Звідси, необхідність детального дослідження й аналізу властивостей розвитку, а також розробки способів забезпечення розвитку певного об'єкту, зокрема регіону, значно актуалізується.

Проаналізуємо визначення поняття «регіон», надане іншими авторами, що зумовлює різноманіття підходів до його розуміння. Досліджуване поняття (від лат. *regionis* – країна, область, область, край) з'явилося у другій половині ХІХ століття як визначення країни, регіону [2]. У роботі [3] справедливо вказується, що поняття «регіон» є актуальним не лише в розрізі географії, а й для всіх економічних наук, пов'язаних із просторовими, територіальними аспектами суспільного відтворення. Сучасна економічна теорія розглядає регіон як багатофункціональну і різнобічну систему. Багато вчених досліджують регіон на основі системного підходу, відзначаючи певні властивості, що надають їм цілісності. В роботі [4] зазначено, що розвиток регіону має базуватися на теоретико–філософському осмисленні концепції єдиного об'єктивного взаємозв'язку природних, соціальних і економічних процесів, що формуються на певній

території. Наголошено, що певна територія розглядається цілісна сукупність природного та фізичного середовища, створеного людьми та людською спільністю певного типу. Крім того, різні типи регіонів формуються та існують завдяки певним типам відносин між цими трьома середовищами. Отже, з огляду існуючі підходи до визначення поняття регіону, можемо виділити певні ознаки, притаманні регіону, що надають йому цілісності: спільна територія, єдине екологічне середовище, управління як адміністративно–територіальне утворення, комплекс взаємопов’язаних продуктивних сил, історична культура населення, етнічна приналежність і характеристика населення, єдина система життєзабезпечення населення тощо. Поліваріантність характеристик та складність поняття «регіон» визначає і різноманітність підходів до його класифікації. Вважаємо, що для цілей цього дослідження поняття «регіон» найбільш повно розкривається у роботах [5; 6], оскільки органічно поєднані адміністративні та управлінські чинники територіального розподілу частин країни, важливі для регіонального розвитку фінансово–бюджетними інструментами, що є основою для оцінки показників соціально-економічного розвитку та визначенні оптимального розподілу бюджетних видатків для досягнення поставлених цілей. Під регіоном будемо розуміти цілісну господарську систему як частину території держави, що виокремлена за певними ознаками в самостійну адміністративно–правову одиницю, функціонування якої свідомо спрямовується на відновлення стійкого економічного зростання, забезпечення соціального розвитку та екологічної безпеки, координується шляхом саморозвитку, ефективної організації та структуризації. Одним із ключових понять у системі регіонального розвитку, яке дає вихідне уявлення про певні регуляторні заходи, спрямовані на подолання внутрішньої нестабільності та зовнішніх глобальних загроз для досягнення цілей соціально-економічного розвитку територій держави, є фінансово-бюджетні відносини. Фінансово-бюджетні

відносини виникають між державою (суспільством) і бюджетом та державними органами і реалізуються за допомогою фінансових ресурсів. Ці відносини постійно перебувають в процесі становлення та розвитку, включають принципи та правила планування, координації та реалізації фінансових доходів та витрат державних установ. Цей процес включає у себе формування фінансових призначень державних установ, розподілення фінансових ресурсів між напрямками фінансування, призначення коштів на реалізацію різних програм, забезпечення контролю за бюджетними видатками та забезпечення ефективності використання бюджетних видатків. Дослідженню проблематики фінансово-бюджетних відносин, у тому числі питань використання інструментів фінансово-бюджетного регулювання, присвячено чимало наукових творів як вітчизняних, так і закордонних авторів [7-9]. Науковці ґрунтовно досліджували окремі елементи фінансово-бюджетної політики, яка органічно поєднує бюджетне та податкове регулювання соціального та економічного розвитку. Кожне з них виконує свою функціональну роль, але разом вони спрямовані на забезпечення якості та цілісності бюджетів усіх рівнів. Від ефективності фінансово-бюджетних відносин значною мірою залежить рівень соціального захисту населення, інвестиційної та підприємницької діяльності, позиції України на міжнародній арені. Таким чином, підвищення ефективності фінансово-бюджетних відносин залежить насамперед від розуміння економічної природи даного механізму регулювання та основних детермінант його розвитку. Виходячи з цих аргументів, вважаємо, що роль та значення фінансово-бюджетних відносин у регіональному розвитку потребує глибокого вивчення на основі цілісного та системного теоретичного огляду і з'ясування сутності фінансово-бюджетних відносин та його синонімічних понять.

Як видно із проаналізованої літератури, поняття «бюджетні відносини», «фінансово-бюджетні відносини», «бюджетно-податкові

відносини» мають достатньо близький економічний зміст. У той же час кожне з перерахованих понять може відображати окремі аспекти фінансово-бюджетних відносин як узагальнюючої характеристики процесу участі держави в управлінні економічним і соціальним розвитком держави в цілому та окремих регіонів з використанням певних фінансових інструментів. Так, поняття «бюджетні відносини» зосереджує увагу переважно на процесі управління фінансовими або грошовими потоками, що дещо звужує розуміння процесу державного регулювання економіки в контексті фінансового забезпечення виконання державою своїх функцій. Погодимось із думкою фахівців, що фінансово-бюджетні відносини не варто розуміти лише як діяльність у межах бюджетної системи, що пов'язана з перерозподілом наявних фінансових ресурсів. У випадку з бюджетно-податковими відносинами мова йде про сферу, що формуються у результаті законних дій зі сторони держави і громадян у сфері бюджетного та податкового права. Основними складовими бюджетно-податкових відносин є державні регулятивні акти, правові акти, обмеження та обов'язки для платників податків як набір правил, що визначають процедури податкових надходжень з метою подальшого їх розподілу. В свою чергу, фінансово-бюджетні відносини виступають одним із методів державного економічного регулювання, за допомогою якого держава впливає на макроекономічні процеси через опосередкований вплив на ринкові механізми фінансово-бюджетними інструментами. Фінансово-бюджетні відносини відображають процеси національного значення і використовується для вирішення загальнодержавних завдань, таких як забезпечення економічного зростання, розвиток продуктивності, підвищення рівня добробуту населення, усунення відмінностей у рівнях розвитку окремих регіонів, підтримка місцевої автономії у фінансах, і вирішення національних проблем. Все це надає фінансово-бюджетним відносинам особливе значення, що займають центральне місце в структурі економічного регулювання. Отже, можна

виділити наступні цілі фінансово-бюджетних відносин: досягнення національних (регіональних) цілей соціально-економічного розвитку, задоволення потреб усіх суб'єктів (країн, корпоративних структур, окремих громадян), перерозподіл фінансових ресурсів [7], відновлення економіки та створення умов для подальшого економічного зростання, розвиток продуктивних сил, підвищення добробуту населення, усунення нерівності соціально-економічного розвитку регіонів країни, фінансова підтримка місцевої автономії та вирішення проблем місцевих громад питань та ін. Справедливо вказується, що з одного боку, фінансово-бюджетні відносини – це процес, а з іншого – це комплекс засобів, заходів, дій, методів, механізмів, фінансових відносин. Погоджуючись із такими твердженнями, водночас ще раз підкреслимо існування певних розбіжностей у поглядах на елементи, методи, засоби та форми бюджетного регулювання та оцінювання фінансово-бюджетних відносин (рис. 1).

Отже, з огляду на смислові відтінки понять відмінності та їх застосування до розуміння сутності фінансово-бюджетних відносин, представлених на рис. 1 будемо розуміти під цим поняттям економічні відносини між державою та суб'єктами процесів відтворення (підприємствами, різними формами власності, населенням) у процесі формування та використання фінансових ресурсів, необхідних для виконання функцій держави в сфері економічної діяльності, соціального забезпечення, управління розвитком економіки, екологічної безпеки на основі правових норм, що регламентують процеси розподілу ресурсів і доходів. Фінансово-бюджетні відносини мають важливе значення для забезпечення регіонального розвитку. Вони включають в себе структуру фінансування щодо проектів регіонального розвитку, методи організації і управління фінансовими потоками для досягнення регіональної стабільності та розвитку. Фінансово-бюджетні відносини дозволяють регіональним органам управління контролювати та координувати

фінансування проектів регіонального розвитку, організувати фінансову діяльність та реалізувати регіональну стратегію розвитку.



Рис. 1. Аналіз сутнісного складу поняття «фінансово-бюджетні відносини»

Джерело: складено автором на основі [7-9]

Фінансово-бюджетні відносини є важливою частиною регіонального розвитку. Вони пропонують відносини між бюджетами на різних рівнях і між державними доходами і видатками. Ці відносини включають наступні елементи: передачу бюджетних коштів з одного рівня на інший; прив'язку доходів і видатків до рівня бюджету; формування центральної і регіональної бюджетної політики; управління бюджетними ресурсами; підтримка розвитку регіону. Для опису основних параметрів механізму фінансово-бюджетних відносин найбільш адекватно, на думку автора,

використовувати наступне розуміння поняття «механізм». Механізм – це сукупність методів, важелів, способів та інструментів управління, які визначають можливість цілеспрямованого руху, функціонування та розвитку об'єкту, зокрема регіону. Завдання реалізації завдань з відновлення економіки України в умовах глобальної нестабільності та негативних очікувань щодо подальшого поглиблення кризових явищ соціального та економічного характеру пропонуємо вирішувати фінансово–бюджетними інструментами на принципах діяльнісного–логістичного підходу. Теорія діяльності дозволяє досліджувати суб'єкта діяльності у його взаємодії з середовищем, що оточує об'єкти діяльності. Діяльнісний підхід до аналізу результатів фінансово–бюджетного регулювання дозволить отримати адекватну оцінку та сформулювати заходи управлінського впливу на розвиток регіону. В даному контексті оптимізацію розподілу бюджетних видатків між напрямками їх використання доцільно здійснювати на основі логістичного принципу, який передбачає координацію у просторі та синхронізацію у часі дій суб'єктів на формування та трансформацію матеріальних потоків і пов'язаних з ними фінансових ресурсів для досягнення довгострокового успіху, зокрема в сфері регіонального розвитку (рис. 2). Таким чином, механізм фінансово-бюджетних відносин на принципах діялісно-логістичного підходу – сукупність методів, важелів, способів та інструментів управління із застосуванням сучасних концепцій логістики та діялісно-логістичного підходу, що через інформаційно-аналітичний супровід оптимізації розподілу бюджетних ресурсів дозволяє підвищити рівень обґрунтованості та реалізованості програм регіональному розвитку для забезпечення економічними та соціальними благами населення регіону з врахуванням поточної ситуації та перспективних потреб.

Висновки. Таким чином, парадигму фінансово-бюджетних відносин у розвитку регіону представимо на основі діялісно-логістичного підходу, детермінантами якого виступають діяльність людини і процес

збалансування інтересів учасників (бізнес-одиниць) та єдності цілей розвитку, який полягає в оцінюванні розвитку регіону та розробки ефективного фінансово-бюджетного інструментарію трансформації фінансових ресурсів за умови оптимального їх розподілу для забезпечення позитивної динаміки соціально-економічної сфери регіону.



Рис. 2. Механізм фінансово-бюджетних відносин на принципах діяльнісно-логістичного підходу

Джерело: авторська розробка

А механізм фінансово-бюджетних відносин на принципах діяльнісно-логістичного підходу визначимо як сукупність методів, важелів, способів та інструментів управління із застосуванням сучасних концепцій логістики та діяльнісного підходу, що через інформаційно-аналітичний супровід оптимізації розподілу бюджетних ресурсів дозволяє підвищити рівень обґрунтованості та реалізованості програм регіональному розвитку для забезпечення економічними та соціальними благами населення регіону з врахуванням поточної ситуації та перспективних потреб.

Література

1. Варналій З. С. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія. за ред. Київ : Знання України, 2005. 498 с.
2. Данилишин Б. М., Чернюк Л. Г., Фащевський М. І. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів: методологія і практика. Черкаси : ЧДТУ, 2006. 315 с.
3. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі ХХ-ХХІ століть: нові пріоритети. Київ : Наукова думка, 2006. 512 с.
4. Boschma R., Gianelle C. Regional branching and smart specialization policy. 2013. JRC technical reports, 06/2104. Publications Office of the European Union.
5. Camagni R., Capello R. Regional Competitiveness and Territorial Capital: A Conceptual Approach and Empirical Evidence from the European Union, *Regional Studies*. October 2013. Vol. 47(9). P. 1383–1402.
6. Herrschel T., Tallberg P. The Role of Regions? Networks, Scale, Territory. Sweden, Kristianstads Boktryckeri, 2011. 303 p.
7. Чугунов І.Я., Канєва Т.В., Пасічний М.Д. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія. К. : Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
8. Acikgoz B., Cinar S. Public Spending and Economic Growth: An Empirical Analysis of Developed Countries. *Journal of Economics*. 2017. Vol. 65, No. 5. P. 448-458.
9. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Budget strategy in the conditions of economic globalization. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol. 17, Issue 3. P. 101–110.

References

1. Varnalii Z. S. Rehiony Ukrainy: problemy ta priorityty sotsialno-ekonomichnoho rozvytku: monohrafiia. za red.. Kyiv : Znannia Ukrainy, 2005. 498 s.
2. Danylyshyn B. M., Cherniuk L. H., Fashchevskyi M. I. Sotsialno-ekonomichni problemy rozvytku rehioniv: metodolohiia i praktyka. Cherkasy : ChDTU, 2006. 315 s.
3. Boschma R., Gianelle C. Regional branching and smart specialization policy. 2013. JRC technical reports, 06/2104. Publications Office of the European Union.
4. Camagni R., Capello R. Regional Competitiveness and Territorial Capital: A Conceptual Approach and Empirical Evidence from the European Union, *Regional Studies*. October 2013. Vol. 47(9). P. 1383–1402.
5. Herrschel T., Tallberg P. The Role of Regions? Networks, Scale, Territory. Sweden, Kristianstads Boktryckeri, 2011. 303 p.
6. Herrschel T., Tallberg P. The Role of Regions? Networks, Scale, Territory. Sweden, Kristianstads Boktryckeri, 2011. 303 p.
7. Chuhunov I.Ia., Kanieva T.V., Pasichnyi M.D. Biudzhethno-podatкова polityka u systemi rehuliuвання ekonomiky: monohrafiia. K. : Hlobus-Press, 2018. 354 s.
8. Acikgoz B., Cinar S. Public Spending and Economic Growth: An Empirical Analysis of Developed Countries. *Journal of Economics*. 2017. Vol. 65, No. 5. P. 448-458.
9. Chugunov I., Makohon V., Krykun T. Budget strategy in the conditions of economic globalization. *Problems and Perspectives in Management*. 2019. Vol. 17, Issue 3. P. 101–110.